

Ե Ր Ե Ի Ա Կ

ՀԱՆԿԻՍ ՌԻԹՕՐԵՆՑ

23 ՕԳՈՍՏՈՍ 1864

Բ. ՀՐԶԱՆ

ԹԻԻ 32

Սահմանադրութեան 1. 8. 16 եւ 23-ին :
Իսկանդրապոլսէն հին Գրեկեան 20 Փրեմի :
Սահմանադրութեան 1-ին և 2-ին Գրեկեան :

Սահմանադրութեան համար զոր սահմանադրութեան էլ լինայ :
Գործը երկարութեան ծախքը առնուին իրար :
Սահմանադրութեան Գ. 3. Գ. 3-ին Գրեկեան :

Ե.Օ.ԳԵՅՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԵՅ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Հրեաներէն. Տե. երեւ 241 :

Երրորդայի մէջ Իտալիայի վէնետիկ եւ Եւրոպա եւ Ղենովս եւ Լիւբլոն քաղաքները հայեր կային որ եկեղեցի ունէին . եկեղեցիները մինչեւ հիմայ հայոց անունով կը յիշուին . բայց հայերը ուր են , երբ եւ ի՞նչ պատճառաւ այն տեղերէն վաճառուեցան այն ճարտար եւ վաճառականութեան յարմարութիւն ունենալուն համար յատուկ հրաւերով կանչուած աղբը : Արծնքնին փոխելով գտնուած տեղին կրօնքին հետեւեցան* . ետքը լեզուին ալ փոխեցին . աղբութեան վերջին մնացորդ մը ունէին նէ ցեղական մականունները . որոնք ըստ մեծի մասին հայերէն ալ չէին . բայց գոնէ գտնուած տեղերնին պանդուխտ եւ Եսիայէն գաղթած ըլլալնին կը յիշեցնէին , օտար լեզուի դարձուցին . Էւրոպայի Իտալիայի մէջ եղաւ Բեռլին* , Էսթր-

ճէ Եւրոպայի եղեր է Էսթրապոլս : Սահմանադրութեան համար զոր սահմանադրութեան էլ լինայ :
Գործը երկարութեան ծախքը առնուին իրար :
Սահմանադրութեան Գ. 3. Գ. 3-ին Գրեկեան :

Ի՞նչ կը կարծեն որդեօք ասանկները . երբ բարեկիրթ եւ ճշմարտապէս լուսաւորեալ եւրոպացի մը անոնց մէկին ազգաւ հայ ըլլալը գիտնալով անունը

գործ Ժ. 2 հռոմայ հայրապետը որ պապ ըլլալէն առաջ Մաւրո Բարեկարի կըսուէր , այն ցեղէն եղած ըլլայ :

* Հասարակ չեմ ըսեր , Էսթրապոլս , որ է հաւատարմագրութեան արտադրող նշանները . որոնք աւելի պարզ խօսեալ ուղեւորով Էսթրապոլս արտադրողն ալ կըրնայինք ըսել :

** Զեմ յիշեմ որ տեղ կարգադրեր եմ որ Գրե-

Հարցրնէ. եւ այն ալ՝ օրինակ իմն, պատասխան ապ թէ անուան Կրէիւսք է, թէ՛ կըսէ: Կամ պիտի ըսէ որ անոնք իրենց ազգին յատուկ արտասանութեամբ անուն չունին, կամ անանկ ըսն մըն է անուննին, որ զրուցելու կամենան: Այս կարծիքներուն մէջ որ ըլլայ նե՛՛ եւրոպացւոց մէջ պատիւ չըտրեր: Թէ՛ որ ասով գիտուն ձեւանալ կուզին նե՛՛ յաջողելու ճամբան այս չէ: Եւրոպացիներուն բարձրագոյն ուսմանց կարգն է յուսական եւ լատին լեզուի մշակութիւնը. եւ մէկ երիտասարդ մը յունարէն հին լեզուն եւ լատիներէնը գիտնայ՝ նե՛՛ իմաստուն եւ կըթափաղ մարդու մը յարգ կուեննայ. եւ յայտնի է որ անոնց մէջ այսպէս յարգ ունենալը եւ գիտունի անուն վաստակիլը աւարտուող չէ. ինչպէս որ մեր մէջն է: Այսու ամենայնիւ այն երիտասարդներուն մէջ մէկը տեսնուած չէ որուն անունը Բառաւ ըլլալով՝ ինքը փոխած եւ կամ յունարէն Բառաւս, կամ լատինարէն Բառաւս գրած ըլլայ*:

Ահա այսպէս՝ մեր նշանաւոր երիտասարդները որոց վրայ ազգը իր ազգային յոյսը դնելու պարզմտութիւնն ունի, ազգերնին անանկ կըսիրեն, որ օտար ազգերու յարմարցնելով մինչեւ անգամ իրենց յատուկ անուն արտասանութիւնը լքանելով՝ ապագայ ժամանակին մէջ հայ ազգին անունն ալ մոռցնելու ճամբան բռնած են: Եւ անոնք որուն թիւն օգուտ կընէ բուն իսկ Հայկայ արիւնէն սերնալ ըլլան անգամ, զերեք անուով եւ վարժուելով եւ լեզուով գաղղիացի ցուցնել կուզեն. հայ ըլլանուն որպէս թէ կամենան. Եւ անոնք որ Եւրոպա դադարին եւ հոն բնակին նե՛՛ իրենց ազգութիւնը պահելուն վրայ թիւն յոյս կընան ունենալ: Եւնկալ դարու մէջ Ալեքսանդր եւ Եւրոպա եւ Իլիօնոս եւ Շէնոփա եւ Բազիլաթա ընտելող ազգայինն այս կնքով հառած են: Եւնոց ցիլը կայ տակաւին. բայց հայ չին. իրեւ հայ ճանցուցած չին զիրենք. վառն զի ծնողքնին այնպէս ճամբայ մը բռնած էին՝ որ տղաք իրենք ալ ժամանակ չունեցան

* Բառաւ անունն բուն լատիներէնն է Բառաւալիս. բայց այս բառը զատիկ ըսել է եւ ո՛չ թէ յարուսթիւն. հրէից պատէք բառէն ելած է՝ որ բազարջակերաց տօնին յատուկ անունն է անոնց մէջ, Յարոթիւն բառին լատիներէնն է Բարոթիւս, որկէց ելած է գաղղիերէն Բարոթիւս բառը. ուստի Բառաւ եղող Յարոթիւսները ազգէ կընեն որ գոնէ իրենց համար գործածած բառերուն նշանակութիւնը զխնայու նշան ցուցնեն, հրէից խառնուրդին վերաբերութիւն ունեցող անունը ձգելով Տեառն մերոյ յարութիւնը նշանակող անունն առնելով. Թէ՛ որ գաղղիերէն բառին իգական ըլլալէն չեն խորշիւնէ, սը կանանց անուն ըլլալու աւելի կը պատշաճի. իսկ թէ ասիկայ անպատեհ կերեւի նե՛՛ բուն իրենց աւագանի անունը կրելու թող զիջանին, որով ճանցուած էին մինչեւ գաղղիերէն գիրերը ճանչնալու սկսելով անուննին փոխեցին:

ազգաւ. հայ ըլլանին ճանչնալու: Այն երկիրները հայ չմտց կըսենք նե՛՛ այս կնքովէ չմնանին, չէ թէ այն տեղէն ուրիշ երկիր դադարելով կամ անգուակ մեռնելով: Այս բառովն ապացուցած կըսեցեմք՝ սերունդով ազգայնութիւն չըլլալ: Ուստի միւս երեքին վրայ խոսինք, որ են կրօնք, լեզու, եւ ազգային հոն աւանդութեանց հիմնած սովորութիւններ:

Երեւանի

ԵՐԵՄՍՈՆԵՐԻՍԻՍ ԴԵՄ ՊՍԵՆԸՍՁՄ

Ահա զհրէն ի վեր քրիստոնէութիւնը հալածանք կը կրէ, որն որ ո՛չ մեծն Կոստանդիանոս կըրցաւ դադրեցնել. ո՛չ ուրիշ քրիստոնեայ կայսերը, Եւսոնք հեթանոսական բռնութիւնը վերցուցին. բայց հալածիչները փոխութիւնով հալածանքը դադրած չըլլար. եւ հալածումը լոկ քրիստոնեայները քարոզելով չըլլար:

Սուրբ Օգոստինոս՝ Սալմոնի Բիւսիսի Լիզիոն մը այս տեսակ հալածանքը աղէկ կը նկարագրէ. որն որ ներկայ ժամանակիս ալ յարմարելուն համար հոս կը թարգմանեմք.

«Այն առեւը քերթնամիտ առիւծ մըն էր՝ կրսէ. որ մեզի դէմ յայտնի խտութիւն կը բանեցընէր. հիմայ օձ մըն է որ մեզի զաղանի որոգայթներ կը լարէ: Ուստի ինչպէս որ մեր նախնիքը առիւծին կատաղութեամբ դէմ համարելութեան կը կարօտէին, մեզի ալ խոհեմութիւն պէտք է վիշապին չարութեամբ դէմ:

«Բայց սատանայն կուզէ առիւծ ըլլալ՝ կուզէ վիշապ, եկեղեցին հալածելէն չգաղթի. կատաղութենէն աւելի՝ խորամանկութենէն կը վախցուի. խաբած ատենը լաւիլի ահաոր է, քան բըզըքտած տատենը:

«Այն առեւները քրիստոնեաները կը բռնադատէր որ զՔրիստոս ուրանան. հիմայ այն կը սովորեցընէ թէ ինչպէս կըրնան ուրանալ առանց մարդու իմացընելու»:

Եւնոց վրայ՝ Կիբոլ իրերու բացատրութիւն՝ հետեւեալ խօսքերը կաւելցընէ. «Իմք նորածին եկեղեցւոյ դէմ կը զինէր ժամանակին բոլոր գորութիւնները, որպէս զի իւր փեսայէն զատէ անկալ եւ նորէն կապաշտութեան մէջ ձգէ, երբ իր կատաղութեան եւ անգըթութեան թելադրած ամենէն զարհուրելի եւ անտանելի միջոցները գործ կածէր հաւատացիոց հատապարտութիւնը խախտելու եւ անոնք ստիպելու որ հաւատքնին ուրանան, երբ Կիբոսը

և Պորփիրը և Յուլիանոսը և անոնց նման ուրիշ ժամանորը կը քաջալերէր՝ Որդւոյն Եստուծոյ երկրպագելի անձինը դէմ անաւ հայհոյութիւններ խօսելու, երբ անոնք կը թելադրէր երեսնց փիլիսոփայներուն պիղծ վարքը՝ մահաւանջու մարմին զգեցող Եստուծոյ մը աստուածային կենացը դէմ բերելու անամօթ խնդրութեանը ձեռնամուխ ըլլալու, կըրնար այն ասեանն ըսուիլ թէ ասոնք առիժու հեռուէն լսուած մըրընչիւններն էին, որոնց դէմ կըրնայ մարդ զգուշանալ՝ երբ տակաւին հեռու են:

«Եւ այց հիմայ մեր մէջը բանն ասանկ չէ: Վեշապ մըն է որ անդայի ճամբաներէ ներս կը սողացընէ կամացուկ մը կը մտնէ. և քաղցրիկ մրմունջով և խաբէրայտուէ լով չըսեր հիմայ՝ թէ ուրացի՛ր զՔրիստոս, վասն զի մարտիրոսներուն յաղթութիւններէն և յաղթանակ կանգնելէն ետքը այդպէս խօսք մը ո՛վ մտիկ կընէր: Եւ չհերիք կը սեպէ ըսելը թէ հեթանոսները կրցան առանց իրենց խղճմանքին դպչելու նոյնը ընել՝ իրենց երկրին օրէնքին հնազանդելու համար: Զըսեր որ մէկ Եստուծոյ ծառայութիւնէն ետ կեցի՛ր. ալ կըսէ թէ կրնային փիլիսոփաները առանց մեղաց պաշտելու ամէն սուտ աստուածները, զանոնք մէկ հատիկ Եստուծոյ բազմապատիկ զօրութիւնները սեպելով: Զըսեր թէ մարդկանց Փրկիչը յարգելէն զարդեցէ՛ր: ալ հերիք կընեպէ՛ր քսէ՛ր որ անոր փրկիչ ըլլալուն հանգամանքը՝ անհուն մարդոց անոր անունը բերան չառած փրկուած ըլլալուն և հիմայ ալ փրկուելուն արդիւնք մը չըլլար: Զըսեր վերջապէս, թէ Պոփրա և Պրատոն կըրնան Յիսուսի Քրիստոսի հետ բաղդատուիլ: ալ կը շտապեայ ըսելով թէ անոնց լոկ անունը կարող է առաքելու խնդրեան ծածուկ մէկ սէր մը աղբիւր մնչի: Կըսէ թէ անոնց վարքը առաքինական դործոյ շարունակութիւն մըն էր. և թէ՛ առաքինութեան կատարելագործար էին, և մեղի ալ պէտք է անոնց նմանելու աշխատիլ: Եւ թէ՛ այնքան մեծ յարգանք և վարկում մը ունենալու եմք հեթանոս փիլիսոփաներուն վրայ. որ պարտաւորիմք անանք ութամիս խօսելու անոնց համար: Թէ՛ և յայտնապէս ամբարշտ և անաստուած ձանչուած ըլլան. ինչպէս են Եպիփուրոս և Գիոգինէս:

«Եւս վտանգաւոր սկզբունքներուն մէջ ծածկուած թունոյն դէմ կենալ պէտք է մեզի այնքան ծրգամբ՝ որքան որ մեր նախնիքը իրենց ժամանակի կռապաշտութեանը դէմ կեցան. և ասիկայ կըլլայ անոր օգնութեամբը՝ որուն ըսուեցաւ. «առ ոռն կոխեսցես զառիւծն և զփիշաղն» (Սաղմ. Զ. 13): Ենիկայ է որ մեզ վիշապին որդայութենէն կազատէ, ինչպէս որ մեր նախնիքը առիժունն բըռնութենէն

ազատեց» (Նիքոլ, Հարկաւորութիւն հասարակ Յիսուս Վերստոս. մասն. Դ. էջ. 15):

ՊԻԹԱԳՈՐԵԱՆ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Եւս փիլիսոփայութեան վրայ տեղեկութիւնները ուրիշ ժամանակի ձգելով՝ հոս կը թարգմանեմք միայն Տրախին պրածը ասոր աղբիւրին վրայ. (հայտնաւորութիւն Եկեղեցւոյ ընդ պէնտիոնի. հատոր, Ա. եր. 546):

«Պիթագորասի վարպետներուն մէջն էր Վազարատոս ասորեստանցին: Որք թուականութեան, առաջին դարերու գիտուններուն շատերը կարծես ջին որ այս Վազարատոսը Եզեկիէլ (մարգարէն) էր: Սէլտէն՝ որ այս կարծիքս կը պնդէ, յապտեց ասորոց զըբին մէջ կըսէ. — ասուգապէս ճիշտ ժամանակագրութիւնը Եզեկիէլն ու Պիթագորասը միանգամայն յիսներորդ և յիսուն և երկուերորդ ողիմպիադներուն ատենը ծաղկած կըսէ*: Ուստի Վազարատոսի ալ Եզեկիէլի հետ նոյն ըլլալուն դէմ չգոր ժամանակաց հոշոտիլ»:

«Պիթագորաս՝ իտալական փիլիսոփայութեան հեղինակը՝ զինքն այնքան հռչակաւոր ընող փիլիսոփայութիւնը մեծաւ մասամբ հրեաներէն առած կըլլայ: Ենիկայ անկէջ մնայած հատուածներէն՝ և աշակերտներուն պրուածներէն յայտնի կերեւի: Հրէնց ուսուցիչներուն ճաբան այնպէս բռնած է՝ աւանդութիւնը հաւատարմութեան պատճառ: Եւսուն առաջին կարգին մէջ զննելով. որ ինչն ալ, նոյնը իր աշակերտներուն աւանգած է, իր օովրնցուցածներուն շատին մէկ հատիկ ապացոյց անոնց էօք — ասորոս է՛ֆա — նոստայ խօսքը բանեցընելը: Հրեաներուն մէջ ալ երբ մէկը կըսէր:

* Ողիմպիադը Ողիմպիական ըրեւած հռչակաւոր խաղերէն առնուած թուական մըն է, որ փրկչի թուականն 776 տարի առաջ սկսած է: Եւ որովհետեւ այս խաղը չորս տարին անգամ մը կը հռչակուէր, չորս տարին մէկ ողիմպիադ կըսեպուէր: Այս հաշուով 50 երորդ ողիմպիադը կըլլայ ողիմպիադի սկիզբէն 200 տարի ետքը. այսինքն փրկչին թուականէն 576 տարի առաջ. և 52 երորդ ողիմպիադը՝ 568 տարի առաջ: Եւսեբի կեարարքին հրոնիկոնին մէջ Եզեկիէլ մարգարէին համար 49 երորդ ողիմպիադը, որ է փրկչի թուականէն 572 տարի առաջ, և Պիթագորասի համար 62 երորդը կընշանակէ, որ է 528 նախքան ՂԲրիստոս: Երկուքին միջոցը 44 տարի մը կայ ալ նէ՝ տակաւին իրարու ժամանակակից կըրնան սեպուիլ: Դուցէ Սէլտէն LXII ողիմպիադը նշելու տեղը՝ որ է 62, դրած կըլլայ սխալմամբ LXII, որ է 52:

ղորդելու իր նոր պաշտօնը: Կինը ձեռքերը ծուռնկին զարնելով՝ առնա՞ր եղած բանը կըսէ. ես բեզի կըսէի որ այն անիծեալ գիւղը գործ մի՛ ածեր, խելքիդ կը դպչի: Գնա՛ գնա՛, պառկէ՛ քիչ մը քնացիր գուցէ խելքդ գլուխդ դառնայ: Խեղճ կինը իր ամուսինը խենթեցած կարծելով մեծ կսկիծ կրեց մինչեւ որ բանին ճշմարտութիւնն իմացաւ:

ԿԱՐԻԱԿԱՆԻ ԲԱՐԵՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

Կարիպալտի Լճնորա գտնուած ատենը իր ընկերներէն մէկը՝ Եփրէզի անոն՝ ասիկայ խաղաղաց եկեղեցին հրաւիրեց ըսելով որ՝ քու պատճառովք շատ մարդ կուգայ. շատ դրամ կըլլայ. որովք քահանայները որ շատ պարտք ունին՝ իրենց պարտքէն կտախին: Կարիպալտի պատառիւնեց, պարտք ունին նէ թող եկեղեցին ծախեն. պարտքերնին տան. մընացածն ալ իրենց ապրուստ ընեն. եւ եկեղեցի չգնաց:

ՖԻՆԱՆՍԱՍՈՆՆԵՐՈՒՆ ՎԼԱՅ

ՆԱՄԱԿ ՄԸ

Պրանսայի Լուդովիկոս Ժ.Զ. Թագաւորին կինը Սարի Լեոգուանէդ, որ Բաստրիայի Սարիա թերեզափայտուհւոյ աղջիկը եւ Էնօլսի Բ. կայսեր քոյրն էր՝ լսելով որ Ֆրանսիոյ մասնութիւնը Բաստրիայի մէջ կասկածելի է, եւ իւր եղբայր կայսրը եւ անոր նախարար Վալենտին Եսկուսը աղէկ աչքով չեն նայիր այն ընկերութեանը, իր քոյրը Սարիա Վալենտինէին հետեւեալ նամակը կը գրէ 1781 թիւոր. 26 Թեոքուանով:

«Կարծեմ Պրանսայի վերաբերեալ գործերուն համար Ֆրանսիոյ մասնութիւնը շատ կը մեղադրես: Թէ որ ասիկայ աշխարհափայտութեան (բոլորիք) գաղտնի ընկերութիւն մը ըլլար նէ՛ վախճուելու իրաւունք կըրնար ըլլալ: Բայց հակառակ՝ կառավարութեան արուեստը՝ թող տալն է որ անիկայ տարածուի. եւ հիմայ իրօք ինչ է նէ նոյնն է. բարեգործութեան եւ զուարճութեան ընկերութիւն մը: Ինչու երբեք յայտնապէս անասուածներու ընկերութիւն չէ՛. որովհետեւ՝ ինչպէս որ ինծի ըսին, Բաստրիայի անունը ամէնուն բարերարն է: Շատ մը գթութեան գործեր կընեն հոն. աղքատներու եւ որբ աղցը կըթուծեան հոգ կը տանին. որբ աղքատները կամուսնացնեն. եւ ասոնք գէշ բան չեն: Եւս մօտ օրերս Լամպարի իշխանուհին ալ մէկ օգնականներուն մեծն եղաւ. կը հաւատամ որ աղէկութիւն ընելու համար այդքան հանգրձանք պէտք չէ՛. սակայն թող տալու է որ ամէն մարդ իր գիտցածին

պէս ընէ: Կարեւորը՝ աղէկութիւնը ըլլալն է, կերպին վրայ հոգ չէ՛ն:»

Սարի Լեոգուանէդ անանկ կը խօսէր՝ ինչպէս որ մինչեւ հիմայ կը խօսին խարուած մարդիկ, եւ ինչպէս որ մինչեւ հիմայ կը խօսին ընկերութեան գաղտնիքը պիտոյ՞ բայց ուրիշները խարել եւ կասկածները վերցնել ուղղ մարդիկ: Չէր պիտոյ Սարի Լեոգուանէդ՝ որ իր գարուն փիլիսոփայ անունով պարծողնորը, Ս. Օլիւէր, Տ. Սոս. տ. Լեանպէր, Օլպախ, Տամիլովիլ, Հէլվեցիուս, Վալու, Եւայն, Եւայն, ամէն ալ Ֆրանսիոյ մասն էին. եւ իրենց ընկերութեան չեղանքներ որւան գիտուն որ ըլլային նէ կը պատահէին, անունին կը կոտորէին. եւ այն ընկերութիւնը՝ որուն համար պարզամիտ թագուհին կըսէ թէ յայտնապէս անասուածներու ընկերութիւն չէ՛, իրեն նշանաբան ըրած էր Էրազմէս Է. Էնֆանտ—ճրգմեք վատաններ— խօսքը՝ որ Ս. Օլիւէրի գրքին թէ ամէն նամակներուն վերջը գրուած է, երբ իր ընկերակիցներուն մէկին կը գրէ: Եւ Էնֆանտ վատանուն ըսածը՝ քրիստոնէութիւնն էր:

Թագուհիին նամակը գրած ատենը ֆրանսիացիները մէկ նշանաւոր գործ մը ըրած չէր, բայց գաղտնի կընիւթէր ազատութեան եւ հաւատարմութեան գրօշակ ընկելով թագաւորութիւններու եւ մարդոց մէջ թէ հոգեւոր եւ թէ՛ բաղաբական աստիճաններու որոշումները բնաջինջ ընելու: Կիւթածին երեւան հանեցին 1789 ին թագուհիին նամակէն ութը տարի ետքը, եւ թագուհին ալ 1793 ին իր պարզմտութեանը զոհ գնաց: Փափաքելի է որ մեր մէջ ալ ֆրանսիացիները զոհ ըլլալու պարզամիտներ չգրանուին, այն ատենը անոր զոհ պատրաստողներուն աշխատութիւնը կ'ոչընչանայ: Ս. Օլիւէրի Էրազմէս Է. Էնֆանտ նշանաբանին կոտորներն են Բաստրիայի երկայ գրքին թարգմանութիւնը, Կալէկին եւ Զոյն ընկերակիցներն եւ ուրիշ քանի մի թերթներուն եւ տետրակներուն՝ որ իրենք անպիտան են եւ անպիտան մարդոց պաշտպանութիւն կը դրտնեն, կըրօնից եւ անոր պաշտօնեայներուն գէմ յարձակումները. կրօնական շի. թերու վրայ գաղտնութեան ձեռք զարնելները. եւ այլն: Բոնցմէ աղգին եկած ֆրանսիացի կամաց կամաց զգալի ըլլալ սկսած են, յառաջադիմութեան անունով եւ ետ երթալնիս տեսնողները օրէ օր շատնալու վրայ են, կուսակցութեան մէջ հիւժիւք եւ երկպառակութիւն մտած է: Տկար ազգ մըն ենք. ասիկ մեծ ֆրանսով աչքերնիս բացուելուն չըսպասեմք: Ուժը տեղը մարդ մը հիւանդնայ նէ՛ բժշկութիւնը դիւրին է. տկարանքն եւ վատուած մարդուն հիւանդութիւնը ինքնին ո՛րքան թեթեւ ըլլայ նէ մահաբեր կըլլայ: Սահաբեր բան մը փորձելու չգար. զգուշանալն է անոր ճարձք՝ փորձով մահաբեր ըլլալն ստուգուի նէ՛ զղջալու ժամանակ չմնար. փորձով զգաստանալու մարդ չմնար, փորձն անօգուտ կըլլայ: Ուրիշներուն պատմութիւնը մեզի դատագիրք ըլլալու է. բայց Ուոմանները պատմութիւն չեն. շատ Ուոմաններ կան որ պատմութիւնէ դառնալն մեզի կը մոռցնեն. դժբախտաբար հիմայ Ուոմանները ամէն տեսակ գրքերէն, եւ նախնական կըրթութեան սահմանուածներէն ալ շատ կը ծախուին:

ԽՈՐՀՐԴԵՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1864. Մարտ 16

ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅՆ ՎՐԱՅ

Հարաւահայրենի. Տէր երէն 247

Եւն առնենք բողոքականները մեզի դէմ սկսան որոգայթներ լարել. եւ թէպէտ մեր լուսնային հասարակական հայք պիտի գային, բայց բողոքականներն ալ կան. եւ երրորդ նստին կոխ բանալով՝ անկէց ետքը նիստերը գաղթեցնելու խոհեմութիւն սկսեցինք. եւ Սրբազան Պատրիարքն ալ հաւանութիւն տուաւ. Եւս երեք շիստերուն շարունակ ն'ըլայ գտնուող բարեպաշտ անձ մը, Տէրմեծի Պ. Սարգիսը՝ որ հիմայ Պէտիք տէրէի Տէր Յարութիւն Վահանայ եղած է եւ կրօնական ժողովոյ անդամ է, եղած խօսքերը մի ըստ միօջէ գրի առաւ:

Եւն երկամսակէն ետքը բողոքականները մեզի դէմ սկսան համբաւ հանել չէ՛ թէ լոկ խօսքով, ալ եւ գրով ալ Եմբիկայի Պօսգըն բազաբը տպուած Միւլէթէ Էթըր անուն պարբերականին մէջ հրատարակելով թէ ես ճիշդիմ եմ եղեր. հայերը հոռմական ընելու համար լուսաւորական հայ ըլլալ կը կեղծեմ եղեր. եւ այն* Եսոնց ալ խօսքերը մեր պարզամտներուն մէջ ալ տարածեցան. եւ քանի մի անձինք որ զիրենք իմաստուն ցուցնել կուզէին աղբիւն մէջ, բողոքականներուն օգնական եղան մեր աշունն աղտոտելու: Ստիպին խմբագիրն ալ ասոնց կարգը զանաւորու ուրիշ մասնաւոր պատմաւ ունէր որ չեմք ուզեր այս տեղոյ յայտնել. եւ ասոնց արդիւնքը կամ փափաքած նպատակին այն եղաւ՝ որ կրօնական նիւթոց նկատմամբ զրածներս կատկածելիքն պարզամտ հասարակութեան. որով կողովական զրբերէն առնելով ազգիկ մէջ տարածուած խօսքերին յարգ քտնէ. եւ հայ հասարակութիւնը զիրենք իբրեւ գիտուն եւ ազգիկ հրատաւար յորդէ:

Բստմներէս կը հասկըցուի որ ինձի դէմ ըրած հակառակութիւններնուն եւ զրգարութիւններնուն արդիւնքը՝ լուսաւորական հայ հասարակութեան բարեպաշտ հաւատոցը միտս բերելու բան մըն է: Կրնայ ըլլալ որ մեր հակառակորդներուն միտքը այն ըլլայ** քոյց ըրածնուն վերջը հոն երթալուն արգելք մը չէ՛

* Այսպիսի համբաւ հանողները հռոմայ եկեղեցւոյ սովորութեանը բոլորովին անդէտ ըլլալու էին. որ իր բարեգիւններուն այսպիսի կեղծաւորութիւններ եւ խաբէութիւններ ընել տմենէն չներեո. եւ ի պաշտօնէն արեւելք թէ՛ Էմբիկայ տան թէ՛ Չինաց երկիրը կացող քարոզիչներուն հրահանգ տուած չունին որ հաւատքին ծածկեն: Զոգարտիչները զիտեն որ ինչ անուղի զապարտութիւն ըլնեն նէ՛ հաւատացող կը գտնեն. եւ այն ալ իրենց չսէ կըսեպէն. թէպէտ անոնց վրայ խնդրացնելուն առաջին իրենք կըլլան:

** Մասին խմբագիրն համար՝ Մարտի 16 ին կրօնական ժողովը վիպութիւն տուաւ թէ լուսաւոր-

մտքներն ասանկ չըլլալը. Եսոր համար էր որ այսպիսիներուն դէմ եւ մանաւանդ Ստիպին դէմ բողոք ըրի կրօնական ժողովոյն: Եսոր վրայ ժողովոյն ինչ ընելու պատմելիս ուշացաւ հոս գրած տեղեկութիւնիս գրեթէ բոլորս իբրեւ նախաշաւիղ հարկ սեպեցինք դնել:

Եւն այդոյ յայտնի է՝ Ստիպին մեր վրայ ըրած երկու ամաստանութիւններուն վրայ խնդրոյ գիր գըրած էինք. որով կրկնգրէինք նախ՝ որ պաշտօնական կերպով հրատարակեն թէ մենք երբեք մեր միջեւ հիմայ գրած ո՛ր եւ իցէ գրութիւններնուն վրայ զըջացած՝ եւ կրօնական ժողովքին գիմած եւ յետքս կոչում ըրած չեմք, եւ երկրորդ՝ որ մեր միջեւ հիմայ գրածնիս ամեն ալ առանց բացառութեան ընեն, միջեւ մանր եւ աննշան գրուածներն ալ՝ միջեւ թարգմանութիւններն ալ. եւ թէ որ ընդգէմ քրիստոնէութեան եւ ընդգէմ հայաստանայց լուսաւորական սուրբ եկեղեցւոյ բան մը կայ նէ հրապարակաւ դատապարտութեան վճիռ տան. եւ թէ որ ես չհնազանդիմ նէ՛ իրենց ձեռքն եղած հոգեւոր իշխանութեամբ զիս պատժեն:

Արքան որ աղէկ գիտէի որ այսպէս իշխանութիւն մը ունի կրօնական ժողովը, այնքան ալ աղէկ գիտէի ի փորձոյ որ խնդիրներս գործադրելու վիճակի մէջ չէ՛. եւ ասիկայ այս խնդրացրեւտ առիթովը նոր ապացոյց մըն ալ ունեցաւ: Երած բողոքին եւ խնդրին՝ որ երեք անգամ կրկնել հարկ եղաւ, այնքան միայն արգիւնք ունեցաւ՝ որ Մարտի 16 ին անպիտան դումարումը եղաւ. Եւն պիտան կըսեմ, որովհետեւ եղած խնդրոյն հետ յարաբերութիւն մը չունէր. իմ ուղածս ուրիշ սան էր. անոնք ուրիշ բանի կաշխատէին. եւ կուզէի որ՝ ինձ համար հրապարակաւ եղած ամաստանութիւնները դատաւորական կերպով քննուին, եւ քննութեան արդիւնքը թէ՛ նպատակաւոր ըլլայ մեզի՝ եւ թէ հակառակ, հրապարակաւ ի պաշտօնէ ծանուցուի. կրօնական ժողովոյ մեծագոյն մասը կը կարծէին թէ՛ իրաւ այս ժողովոյ մէջ՝ որուն արձանագրութիւնները զաղանի պահելու եւ դուրս չհանել որոշած էին մեջերսին, եւ եւ խմբութեանը իրարու հօս հաշտութիւնք նէ՛ իմ խնդիրս կատարուած կըլլայ. եւ ետքը մէկ մըն ալ ըսելու բան չիմ ունենար: Չէին մտածեր թէ հասարակութեան մտաքը եւ գաղափարին վրայ ինչ աղբում կընէ լոկ քանաքոյց համբաւ* առնուած լուր մը. եւ թէ եւ հաշտութիւնն ստոյգ ըլլալն իմանայ ալ նէ՛ իրաւունքը որերնու ձեռքն ըլլալը ինչպէս պիտի գիտնայ:

չախան սուրբ եկեղեցւոյ հարազատ է: Այս վեկայութեան մէջ սխալ կայ նէ՛ Մասին ամեն թիւերը մտադրութեամբ չկարգացուէին առաջ եկած ըլլալով ժողովը անմեղադրելի է կըրնանք ըսել:

* Ժողովոյն արձանագրութիւնները զաղանի մատուցողութեանը մէջ ժողովուրդը հոտաւորուն բան մը պիտի չկընայ հասկընալ, լոկ իրենց իր ով բան մը պիտի հոտնի ականջին, ու գործոյն պարագայները չծանուցանելն զատ նոյն իսկ գործն ալ երկբայելի կընէ:

Ասիկայ գիտնալը յոյ հետաքրքրութիւն տպելու-
նելու համար ըլլար նէ՝ չգիտնար ալ նէ հոգ չէր .
բայց անոնկ մէկ րան մըն է որ ծանր եւ կարեւոր հե-
տեւութիւններ ունի . իրենց հրապարակական գրո-
ւածոցը մէջ իրարու հակառակ գիրք ունեցող իւ-
րարու հակառակ գրող երկու մարդիկ իրարու հետ
գաղտնի կը հաշտուին . եւ թէ՛ եւ յայտնի ալ հաշ-
տուին նէ՝ հասարակութեան ինչ հոգն է անոնց
հաշտուիլը կամ խռով մնալը . անոնց րնարոածը
այն է՝ թէ ասոնց երկուքին որը իր գրածներուն
մէջ իրաւունք ունի . Ֆարկաշտ անձինք կրօնից եւ
եկեղեցւոյ պաշտպան կը գրանեն լըբե-ալը . բայց ան
դիէն ալ Սափոր կը պօռայ թէ մի՛ խաբուիք .
լըբե-ալին խմբագիրը ծաւալ ձիգովի մըն է . հա-
յերը հումեակ սն ընելու միտք ունի . Հոռմէն ամա-
կան ունի . բողոքականի գիրք ալ կը թարգմանէ . եւ
ասոր համար դատաւարութեան վճիռ ալ կը-
րած է . լըբե-ալը ժողովոյն կը բողոքէ . որպէս
զի ժողովը ազգին իմացընէ թէ լըբե-ալին մինչեւ
հիմայ գրածներուն մէջ ձմարտութիւն կամ մալորու-
թիւն կայ . գրածները ամէն մարդ կը ընայ կարդալ եւ
օգուտ գտնել . կամ կարդալու չգար՝ զրուշանալու
է . ժողովը նամակ կը գրէ թէ ըսուած վճիռը՝ նոյ-
նը հրատարակող պատրիարքին օրովը վերցուած է .
Ինչպէս վերցուիլը . կամ թէ վճիռ անուանածին
իրաւի վճիռ էր թէ աչք վախցընելու համար առա-
ջարկութիւն՝ կամ մանաւանդ սպառնալիք մը՝ որպէս
զի Օգոստին խմբագիրը պատրիարքարան կանչուելուն
հնազանդեցընեն, ասոնց վրայ բացատրութիւն չտար .
Սեբեդե-ալը ըսելովը ենթադրել կուտայ թէ վճիռը
կար . որով վճռոյ մը էական եւ կարեւոր հանգա-
մանքները՝ որ են վճիռէն առաջ քննութիւն եւ վըճ-
ռոյն հրատարակումը, բողոքովին չգիտնայ կը ցուցնէ .
ապա թէ ո՛չ նոյն իսկ Սափորին խոստովանելէն ալ
յայտնի ըլլալով թէ 1856ին գրուած կարծեցեալ
վճռոյն առիթ տուող նիւթոյն քննութիւնը նոյն տա-
րոյն զատկէն ետքի մնացած էր . եւ վճիռը ո՛չ առաջ
եւ ո՛չ ետքը ո՛չ լրագրի միջոցաւ եւ ո՛չ առանց
տպագրութեան հրատարակուած չէր , ժողովոյն
կենար (Ս) էնկէնէճեանին եւ Խաթիւճեանին եւ հա-
մախոհներուն վճիռ կարծածին վճիռ չըլլալը հրա-
տարակել . որով Սեբեդե-ալը բաւը գործածելու հարկ
չէր մնար .

Այս բանը՝ ինչպէս վերցուելուն վրայ հասա-
րակաց հետաքրքրութիւնը շարժելը բնական էր . Սա-
փոր այս խնդիրը լուծեց իր սեղան կերպովը . Չա-
մուռճեանը՝ գլխացեւ մեղայ ըսեր է ըսելով՝ եւ
այն . Ասիկայ սուտ ըլլալուն ետքը ինքն ալ կրօնա-
կան ժողովոյն մէջ համազուեցաւ . Բայց կրօնական
ժողովոյն ըրնած խաղաղարար ճամբան մեր խնդրոյն
լուծում տալու բաւական չէր . Սանաւանդ որ այս
հաշտութեան առաջարկութիւնը խորհողներուն միտքը
մեր երկուքիս ալ իրարու դէմ գրելը խախտնել տալ
էր՝ բայց այս ալ ըլլալու բան չէր . Սափոր եւ
որ թերթին որ ըլլայ , ծուռ բան մը գրած ատենին՝
որ իրենց տգիտութեանը համար ստեղծ կը պատահի,
հարկ սեպած եմ ինծի այն ծուռը իմացընելը . եւ
ասկէց զիս մարդ չկրնար լռեցընել .

Ինչ որ է նէ ժողովին կանչուեցայ եւ հնազան-
դեցայ . հաշտութիւնն ուղեկին, եւ նորէն վէճ գրգռե-
լէն զգուշացայ . որպէս զի հաշտութեան թշնամի չե-
րեւիմ . անոր համար հոն ըսուած քանի մի խօսքե-
րուն պատասխանը հոն բռնած էս . զգիշ կերպով կը-
նայի տալ . եւ շտուի . եւ ուրիշ խօսքերուն որ ուղ-
ղակի պատասխան չտուի նէ պատասխան չունենալուն
համար չէր . միայն մեզ հաշտեցընել ուղղողներուն
կամքը յարգել էր . հաշտութեան համալորը տալու
ալ չէ՝ թէ առաջինը՝ ալ միակը ես եղայ . վասն զի
Խաթիւճեանը հաշտութիւնը մերժեց . եւ ետքը ստո-
րագրեց ալ նէ՝ շատ չանցաւ դարձեալ հակառակ խօ-
սելու սկսաւ . ինչպէս որ յայտնի է . Հիմայ ժողո-
վոյն մէջ խօսուած քանի մի խօսքերուն ճիշտ պա-
տասխանը որ ժողովոյն մէջ չուի , հետեւեալովը
կը հրատարակեմ . որպէս զի գիտցուի որ լռելը
կամ մեղմութեամբ եւ խնայութեամբ խօսիլս լոյ
զիջողութիւն մըն էր այնպէս ատենին մէջ՝ որ իմ բո-
ղոքներոյս ըրած խնդրոյս կատարմանը զինքը անկա-
րող կը ծանշնար . ես ալ առաջարկեալ խնդիրներուն
ճիշտ պատասխանը անոնց տալու պարտականու-
թիւն մը չեմ ծանշնար վրաս . բայց խնդիրները հրա-
տարակուելէն ետքը պատասխաններն ալ հասարակու-
թեան ծանուցանելու պարտական եմ .

ԾԱՆՈԹԻԿ

Այս լրագրիս յուլիս 10 ին թերթը՝ որ է թիւ
87, ձեռքերնիս ուշ հասնելուն համար գրածին վրայ
խօսելնիս ալ ուշ մնաց . Իմ ինչ ըլլալս գիտնալուն
համար «կամք ըրած էինք» (կրօն) եւ ո՛չ իսկ իւր
«անունը յիշել » . բայց մեր գրածներէն ստիպուել
է իր կամքը դէմ շարժելու . Իր ազատութիւնը այն-
պէս հաստատ է եղեր՝ որ մեր գրածները կարողա-
ցեր են անիկայ խախտելու . վասն զի մէկ մարդ մը
բանի մը կամք ընէ եւ կամքը չկրնայ գործագրել
նէ՝ ազատ եղած չըլլար . Եւստի երբ կը պարծի ը-
սելով՝ թէ «Ծաւալը սովորութիւն ունի կրօնամո-
լութիւնը ապտակել աղատութեան ձեռքով » ,
հաւատարմ չէ՝ , ազատութիւն չունեցած ատենին է որ
կրօնամոլութիւն ըսածը ապտակելու կիլլէ . Ապտակ-
ներուն զօրութիւնն ալ ինչ ըլլալը գիտաւ կիմացուի
մեզի դէմ հոն գրածներէն .

Ես հայերէն չգիտեմ եղեր . որովհետեւ լըբե-
ալին մէջ Եզնիկի, Եղիշէի եւ ուրիշ մատենագիրնե-
րու յղումն ոճը չկայ . Ինքն աղէկ գիտէ , որ աշ-
խարհաբար գրութեան մէջ գրաբար ոճ կը բընտրուէ .
Ուրիշ տեղ մը՝ գաղղիներէն չգիտնալս երեսիս տու-
ել էր , այս անգամի գրածին նայելով՝ գաղղիներէն
գիտեմ եղեր . այն ալ հայերէնին մէջ էսլաւոյ՝
այսինքն գաղղիաբանութիւն գործածելու չափ . Այս
խօսքով՝ ապտակը կրօնամոլութեան զարնեմ ըսած
ատենը իր երեսին եկած կերեւի . Ըր գանգոյի մեզի
համար որ «գէպ ՚ի Բարեափ ինն ալ սաւառնելու
» եւ Ապողոնի անհանգստութիւն տալու համար թե-
ւեւ ունի . Ապողոն ըսածը հին յունաց կուռքերուն
մէկն անունն է . Ծաւալը այս անունս տուած է իր

Վիքոր Հիւկօն. ուստի զարմանք չէ՝ որ զանիկայ
կը պաշտէ. որովհետեւ ազատութեան գրոշակին տա-
կըն է ինքը. եւ ազատ լծեան գրոշակիրներուն մե-
կըն ալ՝ բազմաստուածութիւնն ըլլալը իմացունողը
ինքն է. (տե՛ս Ծառէկ, Բէ. 63. Էր. 5). Հի-
ւայ կիմանալք որ ազատութեան ո՛ր դրօշին տակն է.
Հիւկօյապաշտ է եղեր, Հիւկօն Լպոդոն երեւակա-
յն ըլլով, Լու այս ազատութեան ձեռքովն է որ կրօ-
նամոլութիւնը կապտակէ. Լսով իր շախորդներէն
շատ գլծած կըլլայ, որովհետեւ հին կուսակցութիւնն
զբոխտոնեաները ապտակելով չէին շարունար. ա-
րաշար տանջանքներով կը մեռցնէին. Ծառէկը քանի
մի անգամ կը խնդրէ ձեռքն անյուշածներէն՝ որ իր
Լպոդոնին, այսինքն Վիքոր Հիւկօյին դո՛ւ մա-
տուցանեն. կուց քոց ո՛չ զոհմբ ըսողները մէջը
նետել տալու հընոց մը չունենալուն համար կապտա-
կէ. քոյց ապտակ ուտողներն ի՞նչ կընեն գիտե՛ս.
Լուքեւէն ծիծաղելով կերթան. չէ՛ թէ փրկչին ա-
նունովը շարքարունուն համար. վասն զի ատոր ապ-
տակը մարդու չղբալի որ շարքարէ, երբեմն նոյն
խօս իր երեսին կը դալի ինչպէս որ ըսինք. եւ ծա-
ղու արժանի կըլլայ.

Իզմիրի քահանայները կրօնական մասին անհոգ
ցուցնելը թէ որ ճշմարիտ է նէ՛ կը ցախմբ անոնց
վիճակը. ի՞նչ պատասխան պիտի տան ճշմարիտ հո-
մուսալեան՝ որ իր սուրբ արիւնովը փրկեալ ժողո-
վուրդը անոնց է յանձնել, եւ իրենք անհոգութեամբ
թող կուտան՝ որ նոյն ժողովուրդեան անմեղ մանկան-
քը՝ ո՛չ միայն Հիւկօյի, այլ եւ ուրիշ հեղինակ-
ներու տեսիլքներով* ու սկզբունքներով սնանելու
վրայ են՝ ազգային մէջ մօքի եւ խղճի աղատու-
թեան շահատաններ ըլլալու համար. ասոր նայիլը՝
Իզմիրու առաջնորդութիւնը վարող անձին գործն է.

Բայց վերջապէս՝ մեր գրածին ի՞նչ պատասխան
կուտայ Ծառէկը. Սէնք հարցուցեր էինք թէ Վիք-
որ Հիւկօ Տեառն մերոյ Քրիստոսի համար immense
aurore (անհուն արշալոյս) ըսեր է նէ ի՞նչ ըսել է.
եւ ինքը Ծառէկն ալ անոր համարմիտ է մի. Ծառէկը
մեր թարգմանութեանը չհաւնիր, քոյց գաղիներէն
բառը ի՞նչպէս թարգմանելու է՝ չըսեր. եւ ասիկայ
մեզի պատասխան տալ չէ՛. Հիւկօյին ո՛վ ըլլալ.
Երեւելը չգիտեր եղեր. վնաս չունի. այս անգամ
Ծառէկն իմացաւ որ կուսակցութիւնն Լպոդոնն է
եւ Բարնաս կընախի. քոյց ասկէջ ալ իր հարցուցա-
ծին պատասխան չառաւ. վերջապէս կրսէ. «Հիւկօն
» զՔրիստոս immense aurore կամ soleil կանուանէ
» եղեր. Ծառէկն ալ այս ածականը կընդունի կամ
» կը մերժէ եղեր, հայ Օգիլին ի՞նչ. մի թէ Լուսնի
» մէջ եմք թէ Սպանիայի մէջ, Լսիկայ մեր հարց-
ման պատասխանելու անկարողութիւն մըն է. Սա-
կայն իրեն առ մեղ ուղղած հարցումը գոնէ առ ինքն
չուղղեր Ծառէկը. չըսեր թէ Լորեակը կրօնամոլ է
եղեր, յիսուսեան է եղեր, անդրալեռնեան եւ Լոյս-
այի աշակերտ է եղեր, ինծի՞ ինչ. ես ճաբոնցի՞ եմ

մի, կամ Ռօպէստիէն կամ Տանդոն կամ Սէն Ժիւոդ
եմ մի.

Ըսոնցմով կիմացուի որ Ծառէկը չաղակրատ Հիւ-
կօյապաշտ մըն է. ո՛չ մեր հարցմանը պատասխան
կընայ տալ, եւ ո՛չ իր սկզբունքը ինք կը պահէ. իր
գովեստներն ալ որ Իզմիրի քահանայներուն կուտայ՝
անոնց պատապարտութիւն է աւելի՛ քան թէ գո-
վեստ. թէ որ ճշմարիտ է.

ՆՈՐ ՀՐԵՏԵԼԵԿՈՒԹԻՒՆԵՐ

ՅՈՅՍ

Երմաշու հռչակաւոր վանքէն նոր հաստատուած
տպարանին, միանգամայն նոյն վանքի բաղժօգուտ ու-
սումնարանին առաջին արդիւնքը այս բանասիրական
ամսատետրը տեսնուեցաւ. սր քառաձալ գիրքով երեք
թերթէ կամ 24 կրեսէ բաղկացեալ պարբերական մէ-
ամէն ամսու մէկ մէկ տետր հրատարակուելիք. Պա-
րունակած նիւթերն են ազգիս բարցական եւ մտա-
ւորական յառաջադիմութեան նպաստաւոր հեղինակու-
թիւններ եւ թարգմանութիւններ. Ըռակներ. Օը-
ւարձալի խօսքեր. Պատմութիւններ. եւ ուրիշ զա-
նազան եւ ոգտակար գիտելիքներ. Ընօգուա վիճա-
բանութիւններէ փախչել կը խոստանայ. Տարեկան
գինն է երկու արծաթ մէճիտիէ. Ստորագրութեան
տեղն է Սահմուա փաշա, Պաշափեան գրավաճառ
Պ. Յովսէփին խանութը.

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄ

Վիզամեան յարգի՝ Սկրտիչ աղայն Եւրոպայէն
ընտիր երաժշտական սընտուկներ բերել տուեր է.
Ըսոնց չալած եղանակները թէպէտ Եւրոպա շտակը
լաճ են, քոյց մեր ազգային երգեր ալ կան՝ մէջեր-
նին. Նշախուսած տեղն է յիշեալ Սկրտիչ աղային խա-
նութը. Չուխաճի խանին գրանը վարի կողմը.

ՏԵՐՈՒՆ=ԽՄԲԱԳԻՐ ԷՒ ՏՊԱԳԻՐ 2

ՅՈՎ. Զ. ՊՐ. ՏՐ. ԿՐԳ. ՏԵՐՈՅԵՆՑ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՎԵՋԻՐ-ԽԱՆ

* Երաշէնքով չըհասկընաւ. գաղափարներով ըսել է՝ եղ-
նիկի ստով. թէպէտ ասիկայ գրաբար գրած է.
եւ Ծառէկը աշխարհաբար.